

Wereld van verschil

Regelmatig roept een bekende Nederlander via de radio ons op, donaties te geven voor medisch onderzoek van multiple sclerose. Dat is inderdaad hard nodig, want MS is een ernstige verlamingsziekte met een wisselend verloop. Tegelijkertijd of na elkaar ontstaan er op vele plaatsen in ruggenmerg en hersenen verharde plekken. *Waarom* dit gebeurt, is niet bekend, aldus de oproep.

De vraag naar een ‘waarom?’ suggereert dat er een reden zou zijn waarom iemand MS krijgt. Het is misschien een onschuldige slordigheid in taalgebruik, maar diezelfde slordigheid kan noodlottige gevolgen hebben voor de gemoedsrust en het levensgeluk van mensen die getroffen worden door een ongeluk of een levensbedreigende ziekte. Wanhopig vragen zij zich af ‘*waarom* juist ik?’ en ‘*waarom* juist nu?’ Dergelijke waaromvragen leiden tot onoplosbare problemen, omdat het antwoord niet gegeven kan worden.

Het zijn verkeerde vragen. Het antwoord op een waaromvraag is immers een reden of een bedoeling, die er hier niet is. Het gaat bij ziekte of lot niet om redenen, maar om *oorzaken*. Wie oorzaken wil achterhalen, vraagt niet naar het ‘waarom?’, maar naar een ‘*waardoor?*’ *Waardoor* verloopt die ziekte zoals deze verloopt? *Waardoor* gebeurde dat ongeluk en *waardoor* werd ik ziek? Het antwoord op ‘*waardoor?*’ begint met ‘*doordat...*’ Het antwoord op ‘*waarom?*’ met ‘*omdat...*’ Degene die ‘*waarom?*’ en ‘*waardoor?*’ verwacht, blijft met zijn gedachten rondlopen in drogredenen.

Oorzaken en redenen behoren thuis in twee verschillende werelden, die elkaar deels overlappen. De wereld van dingen en dieren kent causaliteit. De *menselijke* wereld kent causaliteit én moraliteit. Beide werelden zijn door causaliteit onderhevig aan toeval, noodwendigheid, lot, onvermijdelijkheid, en processen van oorzaak en gevolg. Alleen de mensenwereld kent daarnaast óók vrijheid, keuze, bedoeling, verantwoording, aansprakelijkheid, besef van normen, waarden, schuld, vereffening, bewustzijn en taal. De wereld van dingen en dieren kent in de keten van oorzaak en gevolg geen bewust bedoelde schakels. Alles gebeurt hier volgens causale wetmatigheden van natuurlijke processen. Dieren zijn zich van een ‘*waarom?*’, noch ‘*waardoor?*’ bewust. Zij leven gewoon zoals het valt. Soms *hebben* zij geluk of ongeluk, maar *kennen* doen zij geen van beide.

Met ons mensen is dat anders. Net als dieren kunnen wij geluk *hebben*, maar anders dan dieren kunnen wij ook gelukkig *zijn*. Een mens creëert doelbewust bepaalde oorzaken met het oog op gewenste gevolgen en kan daarmee zijn eigen leven vormgeven. Door zijn bewustzijn ontsnapt hij aan de enge begrenzing van louter natuur. Mensen zijn *een beetje vrij*, en juist dat beetje, is ons geluk... én ons ongeluk. Totale gebondenheid aan causaliteit levert geen menselijk leven op. Maar ook totale vrijheid van..., en totale vrijheid om..., zou menselijk leven onleefbaar maken. Onze ‘*menselijke positie*’ is leven in vrijheid én gebondenheid. Voor ons levensgeluk is het van essentieel belang te beseffen wanneer wij vrij óf gebonden zijn, en wanneer wij wel of niet verantwoordelijk zijn, en dus wanneer wij redelijkerwijs wel of niet kunnen vragen naar het ‘*waarom?*’ van iets dat ons treft.

Vergissing in deze analyse bedreigt ons autonome levensgeluk naar twee kanten. Enerzijds, als wij in een toevallige causale loop van gebeurtenissen zoeken naar een achterliggende bedoeling, bijvoorbeeld door ziekte of ongeluk te zien als een vereffening voor vermeend laakbaar handelen. Anderzijds, als wij eigen keuzemogelijkheid niet herkennen en ons handelen ten onrechte duiden als onvermijdelijk: ‘ik kon niet anders’.

Niet alleen wie ziek wordt, geboren is met een beperking of wie getroffen wordt door een ongelukkig lot, wordt geconfronteerd met existentiële vragen, maar – vroeg of laat - *iedereen*. Het stellen van vragen is moeilijker dan het beantwoorden. Alvorens vragen te stellen, is het verstandig te analyseren in welke ‘*wereld*’ de problematiek thuis hoort. Altijd als er slechts oorzaken aan een gebeurtenis ten grondslag liggen, is de *waaromvraag* onbeantwoordbaar en daarom zinloos. Het antwoord op ‘*waardoor?*’ geeft inzicht in de oorzakelijke factoren uit het verleden en biedt houvast voor een adequate oplossing in de toekomst.

Vragen naar ‘*waarom?*’ of ‘*waardoor?*’ maakt een wereld van verschil.